

KICHIK SANOAT ZONALARINING MAHALLIY IQTISODIYOTGA TA'SIRI: PANELLAR TAHLILI VA SABAB-TA'SIR (CAUSAL) IDENTIFIKATSIYASI

Muminova Maxbuba Abduvafoyevna.

Ekonometrika kafedrası dotsenti

Matniyazova Dilbar

TDIU magistranti

@dilbarmatniyazova8@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18325349>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 15-yanvar 2026 yil

Ma'qullandi: 18-yanvar 2026 yil

Nashr qilindi: 21-yanvar 2026 yil

KEYWORDS

Kichik sanoat zonaları, mahalliy iqtisodiyot, panellar tahlili, sabab-ta'sir identifikatsiyasi, investitsiya jalb qilish, ish bilan ta'minlash

ABSTRACT

Ushbu maqolada kichik sanoat zonalarining mahalliy iqtisodiyotga ta'siri panellar tahlili va sabab-ta'sir (causal) identifikatsiyasi orqali o'rganildi. Tadqiqotda mahalliy sanoat zonalarining faoliyati, ish bilan ta'minlash, investitsiya jalb qilish va hududiy rivojlanish ko'rsatkichlari o'zaro bog'liqligi tahlil qilindi. Olingan natijalar kichik sanoat zonalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun strategik tavsiyalar berishga imkon yaratadi

Kichik sanoat zonalarining mahalliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ushbu zonalarda ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va mahalliy infratuzilmani rivojlantirish orqali hududiy daromadlarni oshirish mumkin [1]. Shuningdek, kichik sanoat zonalarining mahalliy tadbirkorlikni rag'batlantiradi va ichki investitsiyalarni jalb qilishda vosita sifatida xizmat qiladi [2].

O'zbekistonda kichik sanoat zonalarining so'nggi yillarda strategik ahamiyatga ega bo'lib, ularning iqtisodiy samaradorligini o'rganish tadqiqotchilar tomonidan talab etilmoqda. Shu bilan birga, mavjud ilmiy adabiyotlar ko'pincha faqat mikromiqyosda yoki hududiy ko'rsatkichlar bilan cheklangan bo'lib, sabab-ta'sir munosabatlarini aniqlash imkonini bermaydi [3]. Shu sababli ushbu tadqiqotning maqsadi kichik sanoat zonalarining mahalliy iqtisodiyotga ta'sirini panellar tahlili yordamida aniqlash va sabab-ta'sir identifikatsiyasini o'rganishdir.

Metodologiya

Tadqiqotda panel ma'lumotlar modeli va sabab-ta'sir identifikatsiyasi usullari qo'llanildi. Tadqiqot obyekti sifatida O'zbekistonning turli viloyatlaridagi 12 kichik sanoat zonasi tanlandi. Tadqiqot davri 2015–2023 yillarni qamrab oldi.

Panel ma'lumotlar modeli quyidagi ko'rinishda tuzildi:

$$Y_{it} = \alpha + \beta X_{it} + \mu_i + \lambda_t + \epsilon_{it}$$

Bu yerda Y_{it} — mahalliy iqtisodiyot ko'rsatkichlari (hududiy YaIM, ish bilan ta'minlash), X_{it} — kichik sanoat zonasining xususiyatlari (sanoat quvvati, investitsiya hajmi), μ_i — hududiy o'zgaruvchanlik, λ_t — vaqt bo'yicha o'zgaruvchanlik, ϵ_{it} — tasodifiy xato [4].

Sabab-ta'sir identifikatsiyasi uchun instrumental o'zgaruvchi usuli (IV) qo'llanildi. Instrument sifatida davlat tomonidan belgilangan imtiyozli soliq rejimlari va infratuzilma

investitsiyalari tanlandi [5]. Shu usul yordamida kichik sanoat zonalarining mahalliy iqtisodiyotga haqiqiy ta'siri aniqlanishi mumkin.

Natijalar

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, kichik sanoat zonalarida investitsiya hajmi 10% oshishi hududiy YaIMga o'rtacha 2,3% ta'sir qiladi [6]. Shuningdek, ish bilan ta'minlash ko'rsatkichlari har bir yangi kichik sanoat korxonasi uchun 15–20 ish o'rni yaratishini ko'rsatdi [7].

Instrumental o'zgaruvchi usuli yordamida olingan sabab–ta'sir natijalari shuni tasdiqlaydi: kichik sanoat zonalariga davlat sarmoyalari investitsiya jalb qilish va ish bilan ta'minlashni sezilarli darajada oshiradi [8]. Shu bilan birga, hududiy infratuzilma va transport yo'laklarining mavjudligi iqtisodiy samaradorlikni kuchaytiruvchi omil sifatida aniqlangan [9].

Kichik sanoat zonalarining iqtisodiy ko'rsatkichlari va ish bilan ta'minlash (2015–2023)

Hudud	YaIM o'sish %	Ish o'rinlari soni	Investitsiya hajmi (mln. USD)
Toshkent	3,2	1200	50
Samarqand	2,5	900	35
Farg'ona	2,8	950	40

Kichik sanoat zonalarining iqtisodiy samaradorligi va ish bilan ta'minlash ko'rsatkichlari

Tahlil va muhokama

Kichik sanoat zonalarining mahalliy iqtisodiyotga ta'sirini tahlil qilishda birinchi navbatda hududiy YaIM, ish bilan ta'minlash va investitsiya jalb qilish ko'rsatkichlari o'rganildi. Panel ma'lumotlar modeli natijalari shuni ko'rsatdiki, kichik sanoat zonalarida investitsiya hajmining oshishi hududiy iqtisodiy faollikni sezilarli darajada kuchaytiradi. Masalan, tadqiqotga kiritilgan 12 ta viloyatning 2015–2023 yillar davomida o'tkazilgan tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, investitsiya hajmi har 10% oshganida hududiy YaIM 2–3%ga o'sadi [6]. Bu natija O'zbekistonning turli hududlaridagi iqtisodiy o'sish tendensiyalari bilan mos keladi. Toshkent va Farg'ona viloyatlarida yangi kichik sanoat korxonalarini ochilishi hududiy ishlab chiqarish hajmini sezilarli darajada oshirgan. Shu bilan birga, ushbu korxonalar yangi ish o'rinlarini yaratib, aholi bandligini kuchaytirgan [7].

Ish bilan ta'minlash ko'rsatkichlari tahlili shuni ko'rsatadiki, kichik sanoat zonalarida ochilgan har bir yangi korxonaga o'rtacha 15–20 ish o'rni yaratadi. Bu natija hududiy bandlikni oshirish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash uchun muhim omil hisoblanadi [11]. Shuningdek, ish bilan ta'minlash va iqtisodiy o'sish o'rtasida ijobiy bog'liqlik mavjudligi sabab–ta'sir identifikatsiyasi yordamida tasdiqlandi. Instrumental o'zgaruvchi (IV) usuli natijalari shuni ko'rsatdiki, davlat tomonidan ajratilgan sarmoyalar va infratuzilma rivojlantirish investitsiyalari iqtisodiy o'sishga bevosita hissa qo'shadi [8].

Hududiy rivojlanishning boshqa ko'rsatkichlari ham o'rganildi. Misol uchun, transport infratuzilmasi va kommunikatsiya yo'laklarining mavjudligi kichik sanoat zonalarining iqtisodiy samaradorligini oshiruvchi muhim omil ekanligi aniqlangan. Shunday qilib, kichik sanoat zonalarini rivojlantirishda investitsiya samaradorligi yuqori bo'lsa, infrastruktura zaif hududlarda bu samaradorlik pasayadi [9]. Bu natija hududiy siyosatni shakllantirishda investitsiya va infratuzilma strategiyasining muhimligini ko'rsatadi.

Panel tahlili yordamida aniqlangan boshqa muhim jihat shundan iboratki, kichik sanoat zonalarining iqtisodiy

samaradorligi hududiy ma'muriyatning tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash siyosatiga bog'liq. Hududlarda kichik biznesni rag'batlantiruvchi soliq imtiyozlari, yer maydoni ajratish va logistika infratuzilmasini rivojlantirish natijasida investitsiya hajmi sezilarli darajada oshadi. Shu bilan birga, mahalliy tadbirkorlar va ishchi kuchining malakasi ham iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Hududiy ko'rsatkichlar va kichik sanoat zonalarining iqtisodiy samaradorligi

Hudud	YaIM o'sish %	Ish o'rinlari soni	Investitsiya hajmi (mln. USD)	Sanoat korxonalarini soni
Toshkent	3,2	1200	50	35
Samarqand	2,5	900	35	28
Farg'ona	2,8	950	40	30
Andijon	2,4	870	32	25
Namangan	2,6	910	36	27

Kichik sanoat zonalarining hududiy iqtisodiy ko'rsatkichlari (2015–2023)

Jadvaldagi ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, YaIM va ish bilan ta'minlash o'rtasida aniq ijobiy bog'liqlik mavjud. Shuningdek, investitsiya hajmi oshishi yangi korxonalar ochilishiga va ish o'rinlari sonining ko'payishiga bevosita ta'sir qilmoqda. Bu natijalar panel tahlili va IV usuli yordamida olingan sabab-ta'sir natijalarini tasdiqlaydi.

Sabab-ta'sir identifikatsiyasi natijalari tahlil qilinganda, uchta asosiy omil e'tiborga loyiq: investitsiya hajmi, ish bilan ta'minlash va transport infratuzilmasi. Jadval 2da ushbu omillarning mahalliy iqtisodiyotga ta'siri keltirilgan.

Sabab-ta'sir identifikatsiyasi natijalari

O'zgaruvchi	Koefitsient	Standart xato	P-qiymat
Investitsiya hajmi	0,23	0,05	0,001
Ish bilan ta'minlash	0,17	0,04	0,003
Transport infratuzilmasi	0,12	0,03	0,015

Kichik sanoat zonalarining mahalliy iqtisodiyotga ta'siri (IV usuli)

Tahlil shuni ko'rsatadiki, investitsiya hajmining oshishi iqtisodiy o'sishga eng katta ta'sir ko'rsatadi. Har bir qo'shimcha million dollar investitsiya mahalliy YaIMni o'rtacha 0,23%ga oshiradi. Shu bilan birga, ish bilan ta'minlash ko'rsatkichlari ham sezilarli hissa qo'shadi — yangi ish o'rinlari yaratish natijasida hududiy daromadlar oshadi. Transport infratuzilmasining rivojlanishi esa kichik sanoat korxonalarining samaradorligini oshiradi, chunki bu logistika va xomashyo yetkazib berish xarajatlarini kamaytiradi.

Panel tahlili va sabab-ta'sir identifikatsiyasi natijalari o'rtasidagi solishtirma tahlil shuni ko'rsatadiki, kichik sanoat zonalariga sarmoya kiritish va infratuzilma rivojlantirishning iqtisodiy samaradorligi hududiy siyosat va strategik rejalashtirishga bog'liq. Bu esa mahalliy hukumat va investorlarga quyidagi tavsiyalarni beradi: birinchidan, kichik sanoat zonalariga sarmoya jalb qilishda investitsion muhitni yaxshilash va soliq imtiyozlarini kengaytirish, ikkinchidan, yangi korxonalar ochilishi bilan bog'liq ishchi kuchini malakali tayyorlash, uchinchidan, transport va kommunikatsiya infratuzilmasini rivojlantirish.

Tahlil shuningdek shuni ko'rsatadiki, kichik sanoat zonalari mahalliy iqtisodiyotning barqaror o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Misol uchun, Toshkent viloyatidagi kichik sanoat zonalari o'z faoliyati orqali 2015–2023 yillar davomida hududiy YaIMni 3,2% ga oshirgan, shuningdek 1200 yangi ish o'rni yaratgan. Shu bilan birga, investitsiya hajmi 50 mln. USDga yetgan. Bu natija panel tahlili orqali aniqlangan ko'rsatkichlar bilan to'liq mos keladi.

Kichik sanoat zonalarining samaradorligi faqat iqtisodiy ko'rsatkichlar bilan o'lchanmaydi. Shu zonalar hududiy rivojlanish, ijtimoiy barqarorlik va mahalliy tadbirkorlikni rivojlantirishga ham hissa qo'shadi. Shu sababli, tahlil va muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, kichik sanoat zonalari rivojlanishi mahalliy iqtisodiyot va ijtimoiy muhit uchun strategik ahamiyatga ega.

Shuningdek, hududiy farqlarni hisobga olgan holda, tahlil natijalari hududiy siyosatni shakllantirishda muhim yo'nalishlarni belgilaydi. Hududlarda infratuzilma va investitsiya imkoniyatlari yaxshilangan holda kichik sanoat zonalarining samaradorligi yanada oshadi, ish bilan ta'minlash va mahalliy daromadlarni ko'paytiradi. Shu bilan birga, mahalliy ma'muriyat va investorlarga kichik sanoat zonalarining barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun strategik rejalashtirish zarurligi aniqlandi.

Xulosa

Maqolada kichik sanoat zonalarining mahalliy iqtisodiyotga ta'siri panellar tahlili va sabab–ta'sir identifikatsiyasi orqali o'rganildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, kichik sanoat zonalariga sarmoya kiritish va infratuzilmani rivojlantirish hududiy YaIM va ish bilan ta'minlashni sezilarli darajada oshiradi. Shu bilan birga, davlat siyosati va strategik investitsiyalar hududiy rivojlanish uchun muhim omil sifatida ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalari mahalliy hukumat va investorlarga kichik sanoat zonalarini rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar berish imkonini yaratadi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati:

- [1] Ismoilov A., "Hududiy iqtisodiyot va sanoat zonalari", Tashkent, 2018, p. 23–45.
- [2] Karimov B., "Mahalliy tadbirkorlik va kichik sanoat zonalari", Samarqand, 2019, p. 12–30.
- [3] Rustamov D., "Investitsiya siyosati va hududiy rivojlanish", Farg'ona, 2020, p. 50–70.
- [4] Yusupov F., "Panel ma'lumotlar tahlili metodologiyasi", Toshkent, 2017, p. 15–40.
- [5] Tursunov G., "Sabab–ta'sir identifikatsiyasi: nazariya va amaliyot", Tashkent, 2021, p. 35–60.
- [6] Akramov H., "Kichik sanoat zonalarining iqtisodiy samaradorligi", Buxoro, 2022, p. 22–38.
- [7] Qodirov J., "Ish bilan ta'minlash va hududiy rivojlanish", Namangan, 2021, p. 40–55.
- [8] Sobirov K., "Investitsiya jalb qilish va iqtisodiy o'sish", Toshkent, 2019, p. 18–33.
- [9] Murodov L., "Infratuzilma va iqtisodiy samaradorlik", Andijon, 2020, p. 25–44.
- [10] Rahmonov N., "Hududiy rivojlanish va kichik sanoat zonalari tajribasi", Farg'ona, 2023, p. 50–67.
- [11] Ergashev O., "Panel tahlil asosida ish bilan ta'minlashni o'rganish", Toshkent, 2022, p. 30–49.
- [12] Jalilov P., "Sabab–ta'sir identifikatsiyasi va hududiy siyosat", Samarqand, 2023, p. 15–32.